

SUÇLU ÇOCUKLARA/GENÇLERE VE SORUNLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Arş. Gör. Sema KANER*

Çocuklarımız toplumumuzun en önemli kaynaklarıdır. Toplumun geleceği de onların fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal açıdan sağlıklı olmalarına bağlıdır. Hiçbir çocuk dünyaya suçlu olarak gelmez. Çocuğun başka insanlara, toplumsal değerlere, kurallara ve kurumlara tavrının nasıl olacağı toplumsallaşmanın temelini atıldığı ilk çocukluk yaşantılarına kadar inmektedir. Birlikte yaşadığı ailesi, arkadaşları, okulu ve böylece giderek genişleyen çevresiyle ve bu çevrede bulunan kurumlarla sürekli ve karşılıklı etkileşimi onun nasıl bir toplumsallaşma sürecinden geçeceğini belirlerler.

Toplum, çocuğun gelişimine katkıda bulunurken, ilerleyen yaşıyla birlikte çocuk da topluma katkıda bulunmaya başlayacaktır. Toplumun gelişimine katkıda başarısız olduklarında, yıkıcı ve sömürücü olduklarında, toplumdaki yerleşik düzene ve yasalara karşı davranışlarda bulduklarında bundan hem çocuklarımız hem de toplumumuz zarar görecektir. Çocuk ve genç suçluluğu her sosyoekonomik düzeyde, her ırk ve dinde görülmektedir. Hiçbir grup ya da bölge bundan bağımsız değildir (Cavan, 1962; Quay, 1967). Ancak son yıllarda dikkati çekecek şekilde artan çocuk ve genç suçluluğu, bu alanda günümüze kadar neler yapıldığı ve bundan sonra daha etkin neler yapılması gerektiği üzerinde daha önemle ve dikkatle durmamız gerektiğinin işaretidir.

Tanım

Suçluluğu oluşturan öğelerin neler olduğu konusunda tam bir anlaşmanın olmayışı suçluluğun tanımını yapmayı da güçleştirmektedir. Bazı davranışlar yetişkinler tarafından yapıldığında kriminal sınıflamada yeri olması nedeniyle cezalandırılmakta, ancak aynı davranışlar belli bir yaşın altındaki çocuk tarafından yapıldığında suç olarak kabul edilme-

* A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü.

** A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi'din 1991, 23 sayısında basımda.

mektedir. Bunun yanısıra bazı davranışlarda vardır ki yetişkinlerce yapıldığında yasadışı olarak kabul edilmez ancak aynı hareket çocuğu mahkemeye götürür (Neumeyer, 1966; Quay, 1967).

Yasal anlamda suçlu gençler, “yanlış davranışları onları ceza mahkemesine ya da çocuk mahkemesine götüren veya götürmeyi hakkı kılan gençler” olarak tanımlanmaktadırlar (Cavan, 1962; Neumeyer, 1966; Blum ve Zalba, 1979). Türk hukuk sisteminde ise suçlu çocuk “bir ceza hukuku normunu ihlal etmiş 18 yaşından küçük kimse” olarak tanımlanmaktadırlar (Konanç, 1989).

Tanımlamayla ilgili başlıca iki sorun sözkonusudur. Bunlardan birincisi suç olarak kabul edilecek davranışların neler olduğu, ikincisi de yaşıdır.

Suçluluk heterojen bir kavramdır. Hırsızlık, silahlı soygun, yaralama, cinayet, uyuşturucu madde satma ya da kullanma, ırza tecavüz gibi pek çok hareketi içerir. Bunlar ceza yasasına aykırı olan davranışlardır. Bunların yanısıra içki içme, evden kaçma gibi statü suçları da vardır. Bu davranışların işlevsel tanımlamalarının çok iyi yapılması gerekmektedir. Yani silahlı soygun dendiğinde, bundan ne kastedildiği çok açık ve yoruma yer vermeyecek şekilde yapılmalıdır. Ayrıca çocuğun suç olarak nitelenecek davranışı ailelerin, komşuların, polislerin ya da adli makamların yorumuna kalmamalıdır. Doğal olarak bu yorumlar, adı geçen kişilerin yaşam anlayışlarına, siyasi görüşlerine ve eğitim düzeylerine göre değişecektir. Yani bir davranış bazen yasal bazende yasadışı olarak kabul edilecektir. (Quay, 1967; Haskell and Yablonsky, 1974; Uluğtekin, 1985). Binder (1987) yasal tanımlamalarda eylemin kasıtlı olup olmayışının yani niyetin de önemli olduğuna dikkati çekmektedir. Belirli davranış kriterlerine bağlı olmayan, geçicilik ve güvenilirliğin ölçülmesi güç olan sübjektif kavramlar da kararları etkilemektedir. Bazı gençler de bireysel olarak davranmak yerine grup ile suç işlemeye yönelmektedirler. Bu durumda bireyin tek başına ele alınıp incelenmesinin doğru olup olmayacağı sorunu da karşımıza çıkmaktadır.

Yasal tanımlamalarda mevcut olan yaş sınırlamaları zamana ve ülkelere göre değişiklik göstermektedir. İngiltere’de bu sınırlar 10-17’dir. Çoğu Amerikan eyaletlerinde azami yaş 18 iken asgari yaş 7’ye kadar düşebilmektedir. Kanada’da 12-18 olan yaş sınırı (Binder, 1987), bizim ülkemizde 11-18’dir. Ergenlik döneminin bitip ilk yetişkinlik döneminin başlangıcı gelişim psikologlarına göre artık 25 yaşına kadar uzanmaktadır. Yasal açıdan yetişkin olarak kabul edilen 18 yaşındaki gençler aslında henüz fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik açıdan olgun-

laşmamış, gelişimlerini tamamlamamış kişilerdir. Yasal yaş sınırını saptarken ergenlik çağıının özelliklerini, gelişim gereksinimlerini ve bu döneme özgü sorunları dikkate almak gerekmektedir.

Ülkemizde 15-18 yaş arasındaki gençler için farklı yasal uygulamalar söz konusudur. 15 yaşından büyük olanlar genel mahkemelerde, 15 yaşından küçük olanlar ise çocuk mahkemelerinde yargılanmaktadırlar. Henüz gelişimini tamamlamamış olan bu yaş çocuklarının genel mahkemelerde yargılanmalarının ve bu doğrultuda cezalandırılmalarının çocuklar üzerindeki olumsuz ve kalıcı etkileri dikkate alınmalı ve bu yaş sınırı gelişim psikolojisindeki gelişmeler doğrultusunda saptanmalıdır.

Kısaca çocuk ve genç suçluluğuyla ilgilenen değişik meslek gruplarının bir araya gelerek ortak, herkes tarafından aynı şeyin anlaşıldığı bir tanımın yapılması gerekmektedir.

Sınıflama

Her suçlu çocuk / genç kendine özgü bir varlık olmasına rağmen yasal olarak suçlu kabul edilenlerin, benzer davranış ve psikolojik özelliklerinin bir araya gelmesiyle bazı alt gruplar oluşturulabileceği düşünülmüştür. Bazı görüşlerin sınıflamaya karşı olmalarına rağmen bir sınıflama yapmak özellikle suç nedenlerini araştırmada, önlemede, rehabilitasyon hizmetlerini düzenlenmede ve suçlu gençleri idare etmede yararlı olmaktadır. Sınıflama ayrıca, çok sayıda tek tek bireyler üzerinde çalışmaktansa kontrol edilebilir alt gruplarla çalışma kolaylığı da getirmektedir. Ortak tanıya götüren bir sınıflamanın bir diğer yararı da, aynı insanlar üzerinde çalıştığını gören değişik meslek gruplarının arasında işbirliği ve iletişimin sağlanmasıdır (Quay, 1987).

Aşağıda verilen sınıflama sadece suçlu çocuk ve gençlere özgü değildir. Suçlu çocuk ve gençler, aykırı davranışları olan çocuklarla ilgili sınıflamanın içinde ayrı alt gruplar olarak yer almaktadırlar (Heward ve Orlansky, 1984; Quay, 1987; Hallahan ve Kauffman, 1988).

1. Toplumsallaşmamış Saldırganlık: Bu grup, klinik yaklaşıma göre psikopatik olarak da adlandırılmaktadır. Açık saldırganlık, negativizm, başkalarının haklarına ve duygularına duyarsızlık, itaatsizlik, yıkıcılık ve güvenilmez oluş bu grubun en belirgin özellikleridir ve toplumda en çok sorun olan, en az değişebilen ve yetişkinlikteki uyumları konusunda en çok karamsarlık veren kişilerdir.

2. Toplumsallaşmış Saldırganlık: Kötü arkadaşlar, grup olarak hırsızlık, suçlu arkadaşlara sahip olma, okuldan ve evden kaçma, geç saatlere kadar dışarıda olma bu grubun özellikleridir. Bunların resmi olarak suçlu olmaları gerekmez.

3. Dikkat Bozuklukları: Kısa süreli dikkat, hayalcilik, impulsivite, verilen işi sürdürmede güçlük, aşırı hareketlilik ve suçlu olmayan ancak davranışları nedeniyle aykırı olarak nitelendirilme bu grubun özellikleridir. Suçlulukla ilişkileri ilk iki grupta olduğu gibi açık ve belirgin değildir. Ancak yukarıdaki özellikler bu grubun fonksiyonlarına, akademik becerilerine ve akran ilişkilerine etki ederek onları resmi olarak suç kabul edilen etkinliklere yöneltmektedir.

4. Kaygı-İçine Kapanma: Aşırı duyarlılık, utangaçlık, çekingenlik, kaygı ve üzüntü gibi özellikleri olan bu grup aşırı derecede engellenmiş bireylerden oluşmaktadır. Yaşadıkları sürekli kaygı onların stresli ortamlardan örneğin evden ya da okuldan sürekli kaçarak suçlu etkinliklere yönelmelerine neden olabilmektedir.

Kurumlarda yapılan araştırmalar suçluların ilk iki alt tipte, % 42-62 arasında değişen oranlarla toplandığını göstermektedir. (Quay, 1987).

Klinik açıdan yapılmış bir taksonomi olan California-I Level sistemi ise kişilik gelişimi basamaklarıyla ilgili kuramsal bilgilere ve suçlu gençlerin yoğun klinik gözlemlerine dayandırılmıştır. Palmer'in yaptığı sınıflama içinde suçluların % 85'inin şu alt gruplarda olduğu saptanmıştır (Quay, 1987):

1. Pasif uygucu tip: Quay'ın sınıflamasındaki dikkat bozukluklarını içermektedir. Akran gruplarına boyun eğici tutum gösteren, korkak, reddedileceğini düşünen, sosyal açıdan kendisini yetersiz gören kişilerdir.

2. Güç yönelimli tip: Quay'ın sınıflamasındaki toplumsallaşmamış ve toplumsallaşmış agresif tipleri içermektedir. Kendilerini suçlu ve dayanıklı kişiler olarak gören çetelerle birlikte suç işleyen, bu yol ile statü kazanmak ve kabul görmek isteyen, otoriteyle sorunları olan uyumsuz kişilerdir.

3. Nevrotik tip: Quay'ın sınıflamasındaki kaygılı, içine kapalı olan tiplere uygun düşmektedirler. Kronik ve yoğun depresif özellikleri, yetersizlik ve suçluluk duyguları olan, duygularını yadsıyarak diğerlerine saldıran kişilerdir.

Batı kültürlerine göre yapılmış olan bu sınıflamalar o toplumların kültürel özelliklerini de içerecektir. Ortak bir sınıflamaya gidilebilme-

si için ülkemizde de benzer çalışmaların yapılmasında yarar görmekteyiz. Bu yöndeki araştırmalarında çoklu disiplinler bir anlayış içinde yürütülmesi gereklidir.

Yordama

İnsanlar doğanın kendilerini nasıl etkileyeceğini çoğu zaman tahmin ederek hayatta kalmayı başarmışlardır. Aynı şekilde suç işlemeye eğilimi olan çocuklarda tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Yordayıcı bilgilere sahip olmanın pek çok yararları vardır (Loeber ve Dishion, 1983; Loeber ve Stouthamer-Loeber, 1987). Bu yararları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Bu bilgiler çocuk suçluluğu alanında çalışan profesyonellere ve ailelere kimlerin daha çok suça eğilimi olduğunu belirleyip önleme kararlarının alınmasında gereklidir.

2. Risk gruplarının belirlenmesine ve önleyici hizmetlerin götürülmesine yardım eder.

3. Suçluluk ile ilgili kuramların test edilmesini sağlar.

Bu çalışmalara karşı olanlar ise küçük çocukların ne tam olarak iyi ne de tam olarak kötü olduklarını, hemen her çocuğun zaman zaman istenmedik davranışlarda bulunduğunu, davranış örüntülerinin zaman içindeki tutarlılığının her zaman kesin olarak aynı hareketler ile sağlanmayacağını ileri sürmektedirler.

Öğretmenlerin, sınıf arkadaşlarının ve self-report derecelemelerinin kullanılması sonucunda risk gruplarına ilişkin olarak şu bulgular elde edilmiştir (Seminar, 1979; Loeber ve Dishion, 1983; Loeber ve Stouthamer-Loeber, 1987):

1. Saldırganlık, çalma, evden-okuldan kaçma, yalan söyleme ve uyuşturucu kullanma gibi erken yaşlara ilişkin davranış sorunları hem seneler sonraki suçluluğu, özellikle de ciddi suçluluğu hem de tekrarlayan suçluluğu yordamaktadır.

2. Önem sırasına göre bakıldığında ebeveynlerin aileyi idare etme-yönetmedeki tutumları yani ebeveynlerin denetimlerinin zayıf olması ve ailenin çocuğu reddetmesi en güçlü yordayıcıdır. Ailede disiplinin olmayışı ve aile üyeleri arasında sıkı bağların olmayışı ise gücü daha az olan yordayıcılar olarak saptanmıştır. Çocuğun saldırganlık, çalma, yalan söyleme ve kaçma davranışları daha sonraki sırayı almaktadır.

Bunu, ailede diğer suçlu bireylerin bulunması, antisosyal davranış ve zayıf eğitsel başarı izlemektedir. En düşük yordayıcılar ise sosyo-ekonomik düzey ve çocuğun ebeveynlerinden ayrı kalması olarak saptanmıştır.

Tekrarlanan suç ile ilgili olarak en iyi yordayıcılar ise çalma, yalan söyleme ve evden-okuldan kaçmadır. Bunları çocuğun sorunlu davranışları, ailede suçlu üyelerin bulunması ve anti-sosyal davranışlar izlemektedir. Sosyoekonomik düzey yine en kötü yordayıcıdır.

3. Düzeni yıkmaya yönelik değilse, kişilerarası saldırganlığın daha sonra ortaya çıkan suçlulukla tutarlı bir şekilde ilişkili olduğu saptanmıştır. Ancak çocuğun erken yaşlarda evdeki saldırganlığının ne derece yordayıcı olduğuna ilişkin bulgular açık değildir. Ayrıca suçlu gençlerin yarısı kadar bir kısmının çocukluklarında saldırgan olmadıkları, ancak şiddetli suç işleyenlerin büyük bir kısmının çocukken oldukça yüksek saldırganlık gösteren kişiler oldukları saptanmıştır. Saldırganlığından zaman içinde vazgeçmeyen çocuklar ergenliğin ilk yıllarıyla birlikte sonraki suçluluk ve saldırganlık için bir risk taşımaktadırlar.

4. Uyuşturucu ilaç kullanımı ile ilgili olarak geç ergenlik döneminde olanlar üzerinde çalışılmıştır. Ağır ilaç kullanımı hafif ilaç kullanımından daha yordayıcı olarak görülmüştür. Pek çok kronik suçluda ilaç ya da alkol kullanımı sözkonusudur.

5. Evden ya da okuldan kaçmamış olan suçluların, suçlarının daha az ciddi olduğu saptanmıştır. Okuldan ve evden kaçmak suçluluğu deneme ve suçluluk için beceri ve tutum geliştirme fırsatı hazırlamaktadır.

6. Yalan söyleme suç kariyerine hemen her zaman eşlik eden bir durumdur, çünkü suçlular sıklıkla suçlarını saklama eğilimindedirler. Yalan söylemenin, suçlu davranıştan daha önce gelişmesi nedeniyle de yordayıcı olacağı düşünülmüştür. Suçluların 1/3'ünde ve tekrar suç işleyenlerin yaklaşık yarısında yalan, ilerideki suçluluğu yordayıcı olarak bulunmuştur.

7. Ebeveyn ve öğretmenlerin resmi olmayan ifadelerinden, çalma olarak ifade ettikleri davranışların hırsızlık olduğu ve bunların polise bildirilmediği görülmüştür. Ebeveyn ve öğretmenlerin bu bildirimlerinin ileride tekrarlayan suçla da ilişkili olduğu bulunmuştur. Böylece erken yaşlardaki hırsızlığın ilerideki suçluluk için yordayıcılığı saptanmıştır.

8. Genel davranış sorunları başlığı altında zayıf toplumsallaşma, baş belası olarak tanımlanma, yıkıcı olma, okulda rahatsız edici davran-

nışlarda bulunma gibi davranışlarla kliniklere yollanan çocukların ileride daha çok tutuklandıkları saptanmıştır. Saldırganlıkla birlikte olan hiperaktivitenin önemli olduğu da görülmüştür. Ayrıca sabit olmayan iş durumu, uzun süre işsiz kalma da ilerideki suçluluğu yordayıcıdır.

9. Zayıf eğitsel performans, ilerideki suçluluğu bir ölçüde yordamaktadır. Bu etki, eşlik eden davranış sorunlarıyla birlikte dolaylı olmaktadır.

10. Erken tutuklanma ve hüküm giyme yetişkinlikteki tutuklanmanın ve hüküm giymenin yordayıcısı olmasına rağmen, genç suçluluğunun ciddiyeti, yetişkinlikte devam eden ve ciddi olan suçluluğun daha iyi bir yordayıcısı gibi görünmektedir.

11. Kronik suçluların büyük bir kısmı ilkökul yıllarında davranış sorunlarıyla dikkati çekmiş kişiler olarak belirlenmiştir.

Bu sonuçlar çok dikkatle yorumlanmalıdır. Çünkü çok küçük gruplarda çalışıldığından büyük gruplara ne kadar genellenebileceği belli değildir. Çalışmaların kliniğe yollananlar, ilk kez suç işleyenler ve davranışları aykırı olarak nitelenenler gibi özel gruplar üzerinde yapılmış olması ve sonuçların çoğunun erkekler ile ilgili olması da eleştirilen noktalar. Bu sonuçların genellenebilmesi için normal gruplar üzerinde de çalışılması gerekmektedir. Bu sonuçların bizim kültürümüze ne derece uyarlanacağı da ayrı bir sorundur. Kültürel, dinsel, sosyoekonomik, coğrafik pek çok koşul risk gruplarını etkileyebilmektedir. O nedenle de kendi ülkemize özgü risk gruplarını belirleyici çalışmaların yapılmasında yarar vardır. Bu arada suç türlerine yönelik risk gruplarını belirleme yönünde de çalışmalar yapılabilir.

Batı dünyasında MMPI (Minnesota Multiphasic Personality Inventory), C.P.I. (California Psychological Inventory) ve JI (Jesness Inventory) suçlu ve suçsuzları ayırtmada en çok kullanılan ve bazı alt ölçekleri özellikle ayırdedici bulunmuş olan ölçeklerdir. Ülkemizde de kendi kültürümüze özgü yordamaya, teşhise yönelik araçların geliştirilmesi de ayrı ve çok önemli bir çalışma alanıdır.

Ülkemizde çocuk suçluluğu ile ilgili araştırmalar suç türlerini, aile koşullarını, suçlu çocukların yaşlarına göre dağılımlarını, sosyoekonomik düzeylerini saptamaktan öteye geçememiştir. Yapılan bu araştırmalarda en yaygın suç türü hırsızlıktır, bunu cinsel suçlar ve şahsa yönelik suçlar izlemektedir (Yücel, 1989). 1979-1987 yılları arasında işlenen suçlar incelendiğinde adam öldürme ve cinsel suçlarda azalma olması, buna

karşılık hırsızlık suçunda belirgin bir artış olması (% 14) ekonomik ve sosyal yapıdaki değişmelerin etkisini akla getirmektedir. Yine 1988 yılında işlahevleri ve cezaevlerinden elde edilen istatistiklere bakıldığında suçlu çocukların ve ailelerinin eğitim düzeylerinin çok düşük olması oldukça çarpıcıdır. Annelerinin % 43.1'i okur-yazar değildir, % 34.6'sı ancak ilkökul mezunudur, orta ve lise ve dengi okul mezunlarının oranı ise sırasıyla % 0.5 ve % 0.3'tür. Babalarının % 51.6'sı ilkökul mezunudur, % 23.4'ü okuryazardır ancak okula gitmemiştir, % 13'i ise okuma yazmayı hiç bilmemektedir. Babaların orta ve lise mezunu olma oranı annelere göre biraz daha iyidir. Bu oran sırasıyla % 4.7 ve % 2.9'dur. Suçlu çocukların ise % 48.6'sı ilkökul mezunudur. İkinci büyük oranı % 17.8 ile orta ve dengi okuldan terk oluşturmaktadır. Aile reisinin yaptığı işlere bakıldığında ise babaların % 30.5'inin tarım işlerinde çalışmakta, olduğu % 13.2'sinin ise memur olduğu görülmektedir. (Yücel, 1989). Bu bilgiler bizi kurumlarda bulunan bu çocukların sosyoekonomik ve eğitim düzeylerinin düşük olan kitlelerden geldiği sonucuna götürmektedir. O nedenle de bu bölgelerde aile yapısı, disiplin yöntemleri, aile ilişkileri, arkadaşlık ilişkileri gibi risk faktörlerini oluşturacak etmenler açısından araştırmalar yapılmasını ve özellikle bu bölgelere sosyal ve eğitsel hizmetleri götürme çalışmalarının hızlandırılmasını gerekmektedir. Bunun yanı sıra tüm kitle iletişim araçlarıyla özellikle TV ile ailelere çocuk eğitimi konusunda aydınlatıcı, yol gösterici programlar hazırlanması yararlı olacaktır.

Suçlu çocuklarla ilgili olarak son yıllarda üniversitelerde yüksek lisans ve doktora düzeyinde tez çalışmalarının giderek artması sevindiricidir. Üniversiteler ile alanda çalışan diğer meslek gruplarının suçlu çocuklarla ilgili çeşitli eksiklikleri giderecek çalışmaları birlikte planlayıp yürütmeleri alana çok büyük katkılar getirecektir.

Eğitim Ortamları

Suçlu çocuk ve gençlerin eğitimleri için iki yaklaşım vardır. Bunlardan birisi suçluların toplum içindeki bakımını sağlayan gözetim altında serbesti, diğeri de kurumsal bakımı içeren işlahevleri ve cezaevleridir.

Gözetim altında serbestide çocuğu yaşadığı çevreden ayırmadan, tüm toplum olanaklarına açık bir şekilde, toplumsal kurallara ve yasalara uyma alışkanlığı kazandırmak amacıyla rehberlik yapılmaktadır (Uluğtekin, 1985). Bu rehberliği yapacak olan gözetim delegeleri belli süreler içinde çocuk hakkında hazırladığı raporları mahkemeye sunarlar.

Raporlara yansıyan olumlu ya da olumsuz değişimler, yapılan rehberliğin ne derece yararlı olduğunun göstergesi olacaktır. Günümüzde artık toplum içinde eğitimin önemi tartışmasız kabul edilmesine rağmen ülkemizde gözetim delegelerinin yeterli sayıda olmaması, bu elemanların aşırı derecede yüklenmelerine ve görevlerini gereği gibi yerine getirememelerine neden olmaktadır. O nedenle bu elemanların sayılarının arttırılmasında ve görevlerini etkili şekilde yapabilmelerine olanak tanınmasında yarar vardır.

Kurumsal bakım dediğimizde çocuk islahevleri ve cezaevleri sözkonusu olmaktadır. Suçlu çocuklar ve gençler yaşları itibarıyla ilgili kurumlara yerleştirilmektedirler. "Suç işlediği zaman 11 yaşını bitirmiş olup da 15 yaşını doldurmamış ve cezasının infazına başlandığı sırada 18 yaşını ikmal etmemiş küçükler çocuk islahevine sevkolunur... Suçu işlediği zaman 15 yaşını bitirmiş olup da 18 yaşını bitirmemiş ve cezasının infazına başlandığı sırada 18 yaşını geçmemiş çocukların cezası çocuk cezaevinde infaz olunur" (Talimatname, sf. 185).

Ülkemizde Ankara, İzmir ve Elazığ'da islahevleri, Sinop'ta ise cezaevi bulunmaktadır. Bu kurumlarda çocuk ve gençlere akademik eğitim olanakları ya kurum içinden ya da kurum dışından sağlanmaya çalışılmaktadır. Atelyelerde ise, çeşitli iş kollarında eğitilerek topluma kazandırılmaya çalışılmaktadırlar. Ancak kurum içinde verilen akademik eğitim olanaklarının yeterli olmadığı, bunun yanı sıra mesleki eğitimin, bu çocukların topluma kazandırılmalarından daha çok, onların iş gücünden yararlanmaya yönelik olduğu görülmektedir. O nedenle de iş atelyelerinin bu çocuklara gerçekten bir meslek kazandırmaya yönelik şekilde hem fiziki koşullar hem de mesleki eğitim programları açısından yeniden düzenlenmeleri gerekmektedir. Ayrıca sadece kurumun ihtiyaçlarının dikkate alınıp mesleki eğitim uygulandığı, ilgi ve beceri testlerinin sonuçlarına değer verilmeden çocukların atelyelere dağıtıldıkları dikkati çekmektedir. Suçlulara bir meslek kazandırıp gelecekte topluma olumlu katkıları amaçlandığına göre bu çocukların beceri düzeylerinin, ilgi ve ihtiyaçlarının önemle dikkate alınması gerekmektedir. Bu yöndeki özellikleri, istekleri dikkate alınmayan çocukların bu etkinliklere ne kadar gönüllü olacakları da kuşkuyla karşılanmalıdır.

Kurumlardaki akademik ve mesleki eğitim programlarının uzun ve kısa vadeli hedeflerinin uzmanlar grubunca, bireysellik ilkesi de dikkate alınarak yeniden düzenlenmesi ve bu eğitimi verecek elemanlarında yeterlikleriyle ilgili bir değerlendirmeden geçirilmelerinde yarar vardır.

Kurumlarda çocuk ve gençlerin enerjilerini olumlu yönlere kanalize ederek sağlıklı gelişmelerine, kendilerini geliştirmelerine ve dolayısıyla topluma kazandırılmalarına yardımcı olacak sportif etkinlikler, sanatın çeşitli dallarına ilişkin etkinlikler, çeşitli hobileri kapsayan etkinlikler ve kütüphanecilik olanakların kısıtlılığı ve bu alanlarda çocukları ve gençleri yönlendirecek elemanların bulunmaması da üzerinde önemle durulması gereken bir başka konudur. Ayrıca bu çocukların psikolojik danışma ve psikiyatrik yardım gereksinimlerine yanıt verecek nitelikli, aktif uzman personel gereksiniminin sağlanması ve bu personelin görevlerini yerine getirmelerine engel olunmaması gerekmektedir.

Yine bu kurumların suçluları toplumdan izole eden kurumlar durumundan çıkarılmasında yarar vardır. Çocukların toplumla kaynaşmalarına yardımcı olmak amacıyla hazırlanacak belli programlar doğrultusunda tiyatro ,sinema, spor karşılaşmaları gibi gösterilere, müzelere ya da diğer toplumsal kurumlara geziler düzenlenmelidir. Böylesi etkinlikler aslında kurum yöneticilerinin bakanlıkla yapacakları yazışmalarla bile sağlanabilmektedir. Ancak bu etkinlikler kurumun gönüllülüğüne kalmaktadır. Kurumların programlarına bu tür uygulamaların bir an önce koyulmasında yarar vardır.

İslah kurumlarında bulunan suçluların tahliye öncesinde, onları toplumsal yaşam ve toplumdaki akademik ve mesleki olanaklar konusunda bilgilendirecek programlar ile yeni yaşama hazırlanmaları gerekmektedir.

İşe Yerleştirme ve Aile Eğitimi

Ülkemizde gerek şartlı ya da şartsız tahliye gerekse cezasını tamamladıktan sonra tahliye koşullarında olsun, suç işlemiş çocuk ya da gençlerin izlenmeleri oldukça yetersizdir.

Şartlı ya da şartsız tahliye durumunda suçluların 1-3 yıl arasında gözetim delegelerince izlenip yönlendirilmeleri ve çocuk hakkındaki raporlarını en az iki ayda bir mahkemeye iletmeleri gerekmektedir (Konaç, 1989). Ancak bu elemanların yeterli sayıda olmamaları nedeniyle bu uygulamadan hiçbir yarar sağlanmamakta ve çocuklar suç işledikleri çevre içinde yeniden suç işlemeye hazır, başıboş bırakılmış olmaktadır. Aynı durum hükümlülük süresi bitip de tahliye olan çocuklar içinde geçerlidir. Bu yönde hiçbir hizmet, hiçbir izleme çalışması yapılmamak-

tadır. Bu çocuklar için barınma, işe yerleştirme, eğitim, bireysel ve aile danışma ve rehberlik hizmetlerinin Adalet Bakanlığı'nın bünyesinde kurulacak bir genel müdürlükten yürütülmesi ve denetlenmesi yoluyla bu çocukların ve gençlerin yeniden suç işlememeleri ve yaşamlarını daha olumlu bir yönde yeniden düzenlemelerine yardımcı olunmalıdır. Ayrıca tahliye sonrasında geri döneceği çevre, çeşitli nedenlerle çocuk için bir sakınca yaratıyorsa bu çocukların barınma ve bakımlarını sağlayacak kurumlar oluşturulmalıdır. Bu hizmetler için gerekli yasal değişikliklerin yapılması gerekmektedir. Bunun yanısıra tıpkı "kendi okulunu kendin yap" gibi bir kampanya ile bu çocukların topluma kazandırılmalarının her aşamasında halkın olanakları harekete geçirilebilir, gönüllü kuruluşlardan yararlanılabilir. Ankara'da tahliye sonrası çocukların barınma ve bakımlarını sağlayan bir kurumun varlığı böyle bir gönüllü yardım kuruluşunun çabalarıyla sürdürülmektedir.

Yapılan çalışmalarda aile fonksiyonlarının zayıf olmasının suçluluğu ortaya çıkardığı, buna karşılık aile terapisiyle bu fonksiyonlara açıklık kazandırıldığı ve yeniden suç işlemeyi azalttığı saptanmıştır. Ailelerle çalışırken sorunları, üyelerin birbirleriyle iletişim kurma şekilleri, problem çözme yolları, sınırlılıkları gibi konular üzerinde durularak yeni ve daha etkili yollar denemeye teşvik edilirler (Tolan, Cromwell ve Brasswell, 1986). Aile ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi, aile birliğinin güçlendirilmesi gibi çalışmaların çocuk hem kurumdayken hem tahliye olduktan sonra hem de şartlı ve şartsız tahliye sırasında yapılması gerekmektedir. Bu çalışmaların psikolog, sosyal hizmet uzmanı, eğitmen ve gözetim delegesi konumundaki elemanlar tarafından ekip çalışmasıyla sürdürülmesi yararlı olacaktır.

Personel

Suçlu çocuk ve gençlerle çalışacak elemanların özel olarak yetişmiş olmaları gerekmektedir. Ülkemizde çocuk mahkemeleri yasası henüz tam anlamıyla uygulanamadığından, eksiklikler doğal olarak personel konusunda da kendisini göstermektedir. Son yıllarda islah kurumlarına ve çocuk mahkemelerine psikolog ve sosyal hizmet uzmanlarının atanmış olması sevindiricidir. Ancak çocuk mahkemeleri yasasının öngördüğü bu uzmanların yeterli sayıda olmamaları onlara karşılayamayacakları kadar fazla yük getirmektedir. Bu nedenle de mahkemelerde görev alacak psikolog, sosyal hizmet uzmanı ve gözetim delegesi olarak çalışacak nitelikli elemanların sayılarının artırılması gerekmektedir. İs-

lah kurumlarında bulunan bu elemanların ise görevlerini etkili ve yeterli bir şekilde yerine getirmeleri sağlanmalıdır. Özgürlükleri kısıtlanmış suçlu çocuk ve gençlerin doğal olarak pek çok güçlükleri olacaktır. Ayrıca ailelerinden ve onların yakınlığından uzakta olan bu çocukların bu gereksinmelerinin de karşılanması gerekmektedir. Bunun yanı sıra suçlu çocuk ve gençlerin bazılarının dürtü kontrolünün zayıf, davranışlarının sorunluluklarını üstlenmekten kaçınan, başkalarının haklarına ve duygularına duyarsız, benmerkezci oldukları saptanmıştır (Haskell ve Yablonsky, 1974). Bu çocukların topluma kazandırılmaları amaçlanıyorsa onların gereksinimlerinin karşılanmasının yanı sıra yukarıda bahsedilen olumsuz özelliklerinin olumsuzlarıyla yer değiştirmesine yardımcı olmamız gerekmektedir. Bu güç işi de ancak bu alanda çalışmaya gönüllü, suçlu çocuk ve gençler ve kriminoloji hakkında bilgisi olan bireysel ve grup terapileri alanlarında yetişmiş ve yetiştirilecek psikologlar; bireysel çalışma ve sosyal grup çalışmaları alanlarında yeterli olan sosyal hizmet uzmanları yapabilecektir. Kendilerine değer veren, onları kabul eden, yakın davranan, gelişmelerine katkıda bulunmaya çalışan birileriyle birlikte olmaya başlayan bu çocuklarda soğuk, cezalandırıcı bir tavrın sağlayamayacağı olumlu değişimler bir süre sonra kendisini göstermeye başlayacaktır. Tabii bu elemanların görevleriyle hiç bağdaşmayan disiplin kurulunda yer almamaları gerektiğini söylemeye gerek bile yoktur.

Kurumlarda bulunan gardiyanların suç işlemiş çocuklarla çalışmaya gönüllü, hizmetiçi eğitimden geçirilmiş, cezayı tek silah olarak görmeyen elemanlar arasından seçilmiş olmaları gerekmektedir. Böylece gardiyan-çocuk ilişkisi bir güç gösterisine dönüşmez ve gereksiz sorunlar yaratılmaktan uzak durulmuş olunur.

Kurumlarda bulunan çocuk ve gençlerin günde 3000-3500 kalorilik gıda almaları islahatçıları talimatnamesinde bulunmasına rağmen, kurumlarda diyet uzmanının bulunmaması nedeniyle yemek listelerinin hazırlanması, yemeğin hazırlanması ve pişimi uzman denetiminden yoksun kalmaktadır. Bu da hızlı bir büyüme döneminde olan bu çocukların sağlıklı beslenmelerinde bir engeldir. O nedenle de islah ve cezaevlerinde kadrolu diyet uzmanlarının olmasında yarar vardır.

Islah ve ceza kurumlarının idaresinden ve yönetiminden sorumlu olan personel, kurumun gelişim politikasını belirleyecek en önemli kişilerdir. O nedenle de herkesten daha fazla onların, çocukların gelişimine katkıda bulunacak her türlü olanağa açık olmaları ve sahip çıkmaları gerekmektedir. Personelin gelişimini sağlayacak hizmetiçi

eğitim programları düzenlemek, yüksek lisans, doktora programlarına katılmaya ve araştırma yapmaya teşvik etmek ve yenilikleri izlemek de alışılmış görevleri arasında yer almalıdır.

Görevlerini başarıyla yerine getiren her düzeydeki elemanı gerek parasal gerekse kadro ilerlemeleri yoluyla ödüllendirilmesi de verilecek hizmetin kalitesini arttırmada önemli bir güdüleyici olacaktır.

Yasal Düzenlemeler

Ülkemizde Çocuk Mahkemeleri Kanunu 1979'da çıkarılmış ve ancak 1987 yılında İstanbul, Ankara, İzmir ve Trabzon'da ilk çocuk mahkemeleri kurulmuştur. Yasaya göre 11-15 yaşlarındaki çocuklar çocuk mahkemelerinde, 15-18 yaşındakiler ise yetişkin mahkemelerinde yargılanmaktadırlar. Daha öncede belirtildiği gibi (Konanç, 1989), gelişim özel liklerinin dikkate alınarak 15 yaş sınırının 20-25 yaşlarına kadar uzatılması ve bu gençlerin yargılamalarına ilişkin özel düzenlemelere gidilmesi gerekmektedir.

Yasaya rağmen çocuklar yine bilinen mahkeme salonlarında, parmaklıklıklı sanık yerlerinde yargılanmaktalar, kendilerine "sanık" diye hitap edilmekte (Yücel, 1989), mahkeme salonlarına kelepçeli olarak getirilmektedirler. Bir taraftan özel yasalarla çocuk korunmaya çalışılırken diğer taraftan da yukarıdaki koşulların çocukları nasıl olumsuz etkileyeceği hiç dikkate alınmamaktadır.

Açılan çocuk mahkemelerinin sayısı ihtiyacı karşılamaya yetmemektedir. Ayrıca bu mahkemelerde görevli psikolog, sosyal hizmet uzmanı ve eğitimcilerin sayıları da yetersiz kalmaktadır. Mahkemelerin ve personel sayısının artırılması hizmetin aksamadan yürütülmesi açısından çok önemlidir. Mahkemelerde görev alacak bu elemanların suçlu çocuklar, gelişim psikolojisi, çocuk mahkemeleri ve çocuklara yaklaşım yolları konusunda eğitim almaları ve bu alanda çalışmaya istekli olmaları gerekmektedir. Uzmanların bir ekip çalışmasıyla mahkemeye çocuğun tüm çevresiyle incelenmesini kapsayan çok ayrıntılı bir rapor sunmaları ve mahkemelerinde bu raporları dikkatle değerlendirmeye almaları gerekmektedir.

Çocuklar için ayrı tutukevleri olmadığından tutukluluğu sırasında yargılaması süreleri yetişkin cezaevlerinin çocuk koşullarında barındırılmaktadırlar. Her ne kadar yetişkinlerden ayrı bölümlerde olsalar bile, bu durum onların pek çok yönden yetişkinler tarafından istismarını önleyememektedir. O nedenle de bir an önce "çocuk kabul merkezleri"nin

açılması gerekmektedir. Konanç (1989) yapılacak bir yasa değişikliğiyle "Hakkında kamu davası açılan her çocuğun önlem veya ceza uygulanmadan önce gözleme tabi tutulması zorunlu hale getirilmelidir. Ayrıca her çocuk mahkemesine bağlı bir gözlem merkezi kurulmalı ve mahkemeye atanacak uzmanların burada görevlendirilmeleri sağlanmalıdır." önerisini getirmektedir (sf. 26).

Mahkemeler, çocuğun işlediği suçun anlam ve önemini kavrayıp kavramadığını belirleyen bir raporu dikkate alarak karar vermektedirler. Bu raporlar genellikle hastanelerin psikiyatri bölümlerinde, işlenen suç dikkate alınmadan psikiyatristlerce yapılmaktadır. Bu kararın çocuk gelişim psikolojisini ve suçun cezai karşılığının anlamını bilen bir psikoloğun mutlaka bulunduğu bir ekip tarafından verilmesi gerekmektedir (Konanç, 1989). Bu arada çocukların, inceleme için hastanelere silahlı jandarmaların arasında, kelepçeli olarak gelmelerinde önlenmesi gerekmektedir.

Yücel (1989) çocuk mahkemelerinin 1988 yılında, ortalama yargı sürelerinin 8 ay olduğunu ifade etmektedir. Bu sürenin olabildiği kadar kısaltılması yönünde tedbirler alınması gereklidir. Bu da daha çok sayıda çocuk mahkemelerinin açılmasıyla olabilecektir. Böylece çocuk hem davranışlarıyla sonuçları arasındaki ilişkiyi görebilecek hem de bir an önce eğitsel önlemler alınmaya başlanacaktır.

Duruşmalar sırasında çocukların teşhir edilmelerine, damgalanmalarına olanak tanımayacak şekilde gizliliğin sağlanması da çok önemlidir. Zaman zaman gazetelere yansıyan haberler onların damgalanmalarını teşvik eden istenmeyen davranışlardandır. Suç işlemiş çocukların yaşam boyu damgalanmalarına neden olan bir başka uygulama da işledikleri suçun adli sicillerine işlenmesidir. Bu günlerde Adalet Bakanlığı'ndan gelen 18 yaşından küçük olanların sicillerinden bu kaydın silinmesi yolunda çalışmalar yapıldığı haberleri oldukça sevindiricidir.

Yasal açıdan beklenen bir başka düzenlemede "tahliye sonrası koruma"ya ilişkin yasal düzenlemelerin yapılması ve uygulamaya koyulmasıdır. Böylece çocuk ve gençlerimizin tahliye sonrasında toplumla bütünleştirilmeleri çalışmaları başlamış olacaktır. Bu çalışmalar aynı zamanda yeniden suç işlemeyi de önleyecektir.

Tüm bu çalışmaların gereği gibi sürdürülebilmesi içinde başta Adalet Bakanlığı olmak üzere ilgili kuruluşlara meclisten ödenek çıkarılması gerekmektedir.

Önleme

Çocuk ve genç suçluluğunu tamamen ortadan kaldırmak, ne kadar istenilen bir hedef olsa da mümkün değildir. Amaç bu sorunun miktarında bir azalma yaratmaktır. O nedenle de öncelikle sağlıklı bir suç oranının saptanması gerekmektedir. Suç oranının saptanması gizli kalan suçlar nedeniyle güçleşmektedir (Yücel, 1973). Güvenilir istatistiki yöntemlerle, güvenilir örneklemeler üzerinde yapılacak çalışmalarla suç işleme oranının cinsiyetlere, suç tiplerine, bölgelere, sosyoekonomik düzeylere göre saptanması önemlidir. Elimizde ne tür bir grup ile uğraşacağımıza ilişkin veriler olmadan önleme çalışmalarını düzenlemenin anlamı olmayacaktır.

Daha öncede belirtildiği gibi, suç işleme olasılıkları yüksek olan risk gruplarının belirlenmesi ve bu gruplara yönelik önlemlerin psikolojik, sosyolojik, eğitsel, ekonomik boyutlarda alınması gereklidir. Bu önlemlerin çok yönlülüğü, doğal olarak çoklu disiplinler bir çalışma ekibini gerektirecektir.

Sosyal ve ekonomik değişimler toplumlarda yeni normların oluşmasına ve bu normların yerleşmesi sırasında da suç oranlarının yükselmesine neden olmaktadır. Gelişigüzel kentleşme, şehre aşırı göç, gelirin adaletsiz dağılımı, hızlı nüfus artışı, işsizlik bu değişimlere örnektir. Bunlar ülke çapında önlemleri gerektiren durumlardır. Önleme çalışmalarının özellikle sosyoekonomik düzeyin düşük olduğu bölgelerden başlatılması gerekmektedir. Risk gruplarından birini oluşturan bu bölgeler özellikle başta olmak üzere, tüm bölgelerde aile danışmanlığı merkezleri, gençlik merkezleri, psikolojik danışma ve rehberlik merkezleri, gezici ve yerleşik kütüphaneler gibi kuruluşlara ağırlık verilmelidir. Böylece hem aileler çocuk eğitimi konusunda bilgilendirilirler ve sorunlarına yardımcı olunur hem de gençler boş zamanlarını olumlu etkinliklerle değerlendirirler, kendilerini geliştirme için pek çok olanaklarla karşılaşır ve sorunları olduğunda başvuracakları kaynaklara sahip olurlar. Böylece onları suça yöneltebilecek ortamlardan uzak kalmalarına yardımcı olabilir.

Çeşitli nedenlerle evden kaçmış olan ya da sokakta çalışan çocukların suça yönelmelerini ya da çeşitli şekillerde istismar edilmelerini önlemek için bu çocukların yoğun olarak buldukları semtlerde sosyal hizmet büroları kurularak denetlenmeleri (Konanç, 1989) ve onların daha olumlu hayat koşullarına sahip olmaları yönünde ilgili kuruluşların harekete geçirilmeleri gerekmektedir. Koruyucu aile hiz-

metleri istismar edilen çocukları da kapsayacak şekilde genişletilmelidir. Korunmaya muhtaç çocuklar kapsamı içinde yer alması gereken bu çocukların, bu yasa kapsamına giren çocukların yararlandıkları kurumsal olanaklardan ve haklardan yararlanmaları sağlanmalıdır.

Polis bürolarının nicelik ve nitelik açısından yeterli bir eleman kadrosuyla yurt çapında yaygınlaştırılması da çocuk ve gençler arasındaki suçluluğu önlemede etkili bir yol olarak görülmektedir (Yücel, 1973, 1989).

Kitle iletişim araçlarından ve özellikle de televizyondan yararlanarak çocuk eğitimi, çocuk ve genç suçluluğu konusunda eğitici programlar hazırlanmalı, suçlu çocuk ve gençlere yardım etme ve suçu önleme konusunda bir kamuoyu oluşturulmalı ve gönüllü yardım kuruluşları gerek önleme, gerek eğitim aşamasında harekete geçirilmelidir.

Yeniden suç işlemeyi önlemek ve suçlu genç ve çocukları yeniden topluma kazandırmak amacıyla ise gözlem merkezlerinin, ıslah ve ceza kurumları elemanlarının da nicelik ve nitelik açısından çok yeterli olmaları gerekmektedir. Ülkemizde bu merkezlerde hem çocuğa hem de aileye olmak üzere yapılan yardımların yeniden gözden geçirilmesinde yarar vardır. Kurum içinde ilerideki suçluluğu önleme açısından kullanılan pek çok yaklaşım sözkonusudur. Bunların çoğunun, özellikle de insan davranışlarıyla ilgili kuramsal temelleri vardır. Davranışçı yaklaşımlar, gerçeklik terapisi, transaksiyonal analiz, aile terapisi, davranış sözleşmesi, mesleki rehberlik ve dayanışma, kriz önleme, aktivite terapisi, ortam terapisi, vaka çalışması gibi yöntemler bireysel ya da grup olarak suçlu gençlere ve çocuklara uygulanmaktadır (Binder, 1988; Trajanowitz, 1983). Mevcut kurumlar içerisinde bu önlemlerden hiçbirisi maalesef uygulanmamaktadır. Dileğimiz, özellikle etkililiği saptanmış olan yöntemlerin kurum elemanlarınca kazanılıp uygulamaya koyulmasıdır.

Çocuk ve gençlerin yeniden suç işlemelerini önlemenin bir başka yolu da tahliye sonrasında çocukların izlenmeleri, eğitsel ve mesleki eğitim ve iş olanaklarının sağlanması, aile ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi, barınma ile ilgili önlemlerin alınmasıdır. Bu hizmetlerin kurumlaşması için herşeyden önce bu yönde bir yasanın çıkarılması gerekmektedir. İlgili kişi ve kuruluşların konuyla en kısa zamanda ilgilenmelerini diliyoruz.

Her aşamadaki tüm çalışmaların bir anlayış sorunu, bir politika sorunu olmasının yanında bir kaynak sorunu olduğu da açıktır. Umudumuz ve dileğimiz bu alanda çalışmaya istekli çeşitli meslek grubu eleman-

larıyla gönüllü kuruluşların devletin önderliğinde ülkemizdeki eksiklikleri giderecek çalışmaları hızlandırmaları ve böylece toplumumuz için en değerli kaynak olan çocuklarımızın ve gençlerimizin layık oldukları çok daha iyi ortamlarda hem kendilerinin hem de ülkenin gelişimine katkıda bulunmalarınıdır.

KAYNAKÇA

- Binder, A.** (1987). An historical and theoretical introduction H.C. Quay (Ed.). *Handbook of Juvenile delinquency* (1-32) New York: A Wiley Interscience Publication.
- Binder, A.** (1988). Juvenile delinquency. *Annual Review of Psychology*, 39, 253-282.
- Blum, A., Zalba, S.R.** (1979). Understanding and overcoming delinquency. S.E.isenberg, L.E. Patterson (Eds.). *Helping clients with special concerns*. Chicago: College Publishing Company.
- Cavan, R.S.** (1962). *Juvenile Delinquency*. New York: J.B. Lippincott Company.
- Hallahan, D.P., Kauffman, J.M.** (1988). *Exceptional Children* New Jersey: Prentice-Hall International Inc.
- Haskell, M.R., Yablonsky, L.** (1974). *Juvenile Delinquency*, Chicago: College Publishing Comp.
- Heward, W.L., Orlansky, M.D.** (1984). *Exceptional children*, Columbus: A Bell and Howell Comp.
- Konaç, E.** (1989). Türk hukuk sisteminde çocuğun korunması, *Türkiye'de çocuğun durumu*: Ankara: Unicef Maya Matbaası.
- Loeber, R., Dishion, T.** (1983). Early predictors of male delinquency: A review. *Psychological Bulletin*, 94(1), 68-99.
- Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M.** (1987). Prediction. H.C. Quay (Ed). *Handbook of juvenile delinquency* (325-382). New York: A Wiley Interscience Publication.
- Neumeier, M.H.** (1966). *Juvenile delinquency in modern society* New Jersey: D. Van. Nostrad Comp.
- Quay, H.C.** (1967). *Juvenile delinquency*: D. Van Nostrad Comp.
- (1987). Patterns of delinquent behavior. H.C. Quay (Ed.). *Handbook of juvenile delinquency* (118-138). New York: A. Wiley Interscience Publication.
- Seminar** (1979). *New approaches to the treatment of young offenders*. New York: United Nations.
- Tolan, P.H., Cromwell, R.E., Brasswell, M.** (1986). Family therapy with delinquents: A critical review of the literature. *Family Process*, 25, 619-649.
- Trajanowitz, R.C.** (1983). *Juvenile delinquency: Concepts and control*. New Jersey: Englewood Cliffs, Prentice Hall Inc.

Uluğtekin, S. (1985). Suçlu çocuklara ilişkin islah sisteminde kurumsal bakım ve çağdaş tretman modelleri. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 3 (3), Eylül 197-215.

Yücel, M.T. (1973). *Suç ve ceza anatomisi*. Ankara: Yarı Açık Cezaevi matbaası.

——— (1989). Çocuk suçluluğu ve mahkemeler. *Türkiye'de Çocuğun Durumu*. Ankara: Unicef Maya Matbaası.

Zocuk suçlulara mahsus ceza ve işlahevleri hakkında umumi talimatname.